

ADALÉK

a magyar régészeti irodalomhoz. *)

HATODIK KÖZLÉS.

Összeállítja

RÓMER FLÓRIS.

1) *A római katakombák*, főleg mióta *Rossi* szerencsés, szakértőleg folytatott kutatás oly becses eredményekkel koronázták, az egész mivelt Európát foglalkoztatják, nem csak vallástörténelmi, de *archaeologiai* szempontból is. A *Szent-István-Társulat* kiakarván elégíteni olvasói vágyát, *Dr. Zádory Ev. János* jeles munkáját adá ki, melyet a szerző nem mint egyszerű fordítást mutat be az olvasó közönségnek, hanem mint olyan író lép fel, ki nem csak az egész katókombái bő irodalmat lelkiismeretesen áttanulmányozta, hanem magában Rómában, a helyszínen, tevé észleleteit, melyeket a magyar közönség valódi érdeklődéssel fog olvasni. Igaz, hogy az öt hátsó fejezet leginkább a katolika egyház legrégebb tanainak bebizonyításával foglalkozik; de minthogy minden keresztény társulat ezen szent korszakot méltán *ősinek* és *tisztahí'ünek* tartja, ezeket is érdeklődéssel fogja a régész olvasni, míg a többi rész a megbecsülhetlen keresztény műemlékekkel foglalkozik. — A kiállítás csinos és becsét emelik azon sikerült fametszvények, melyek 9 lapon a tárgyak magyarázataul szolgálnak.

2) *Gömör és Kishont leírása*, szerkesztette *Hunfalvy János*. E becses egyedirat 2-dik része, mely a megye történelmével foglalkozik, némi világosságot vet *archaeologiai* viszonyaira is. Így érdekes lenne az *ajnácskői kis kezdet* (17. l.) tudományosan ismertetnünk; figyelemre méltó a *Pogányvár* (18. l.); *Murányvára* hosszasan le van írva, és a várnak alaprajza mellékelve; ezek, sajnáljuk csak, mintegy futólagosan oda vetett *archaeologiai* morzsák, melyek a megye számos régiségeit tekintve, egy szakértő tüzetes munkásságát valóban kívánatosá tették volna.

3) *Ellenbogen József* a pozsonyi főreáltanoda rajztanára, a pozsonyi dóm fölszentelése ünnepélyét egy füzetkékben közli ezen czim alatt: *Zur Erinnerung an die feierliche Consecration des neu errichteten Hochaltars im restaurirten Sanctuarium des Krönungs-Domes in Pressburg*. Egy lelkes papnak, ki már annyit tett Pozsony egyházainak diszítésére, újak emelésére, *Heiller Károly* kanonok úrnak érdeme az, hogy a pozsonyi ősegyházat melyet a renaissance, régibb nagybecsű műemlékei kihányásával, a festmények bemeszélésével, rongy- és gipsz-decoratiojival, jellegéből, mennyire csak lehetett, kivetköztetett, és szinpadai mellékletekkel betöltött, ismét az építménynek architectonikájával összhangzatosan, régi jogába visszaállította.

*) Lásd IV. köt. V. I.; VI. I.; VI. II.; VII. I. füzetekt.

A buzgó lelkész buzditá a pozsonyiakat, és ezek a külföldi városok példájára egy *templomépítészeti egyletet* alakítottak, mely több kitartással és örvedetesb sikerrel, mint a *Buda-fővárosi* hasonló nevű egylet, eddig legalább a *szentélyt* régi fényébe visszahelyezé. Ezen ténynek örvend az egész város, melynek polgárai valláskülönbség nélkül járulkaikkal a czélt elősegítették. *Ellenbogen* ur előre bocsájtván, a templom történetét, leirá belsejét kitűnő szorgalommal és szakavatottsággal. Czimertani részét illetőleg azonban egy kis észrevételünk van; mert a zárkövekre alkalmazott paizsokon létező czimerek közt a 2-ik nem *Robert Károlyé*, hanem *Beatrix királynéé*; a 3-ik nem a *Hederváriaké*, mely három karóból áll, hanem *Magyarország* négy pólyája; a negyedik a kettősfarkú *ceh oroszlán*, nem pedig *Derzsi-család* czimere; a hatodik a *morva* ostáblás sas — nem a *Frangepánoké*; a 8-ik az *ausztriai* pólya, nem a *Czilleieké*, kik már ekkor nem szerepeltek; a 11-ik, mely ismeretlennek mondatik *Mátyás Királyé*, a *besztercei*, elő lábával koronát tartó, oroszlánnal; a 13-ik alkalmasint a *luxenburgi* oroszlán? a 14-ik a felső luzsicszi várfal, bár csillagok nélkül, három ormának kellene lennie; a 16-ik a *sileziai* örvös sas, mert a sz.-Györgyi grófok czimere egy hatágú csillag; a 17-ik Magyarország czimerének *keresztes fele*; 18. az alsó *luzsicszi* (Lausitz) ökör, 21. *Dalmatia* 3 koronás feje, 22. *Moldvának* bikafeje, mely a *Bánffyakéval* együtt egész profilben ábrázoltatik. Azt hiszem, hogy a tanár urnak ezen észrevételekkel kedves dolgot tettem, és sajnálnám, ha a czimerek némelyike úgy festetett volna, mint a rajz azokat mutatja, mert a 2-dikban a 3-dik függélyes mezőben talán a jeruzsalemi keresztnek kellene állania; 6-ikon az ostábla vonalai vízszintes és függélyesek, nem pedig harántosak; 11-ken az oroszlán jobb előlábában koronát tart, sat. Ezen eltérések már alig javíthatók, hanem máskor és másutt talán némi útbaigazításul szolgálhatnak egy olyan országban, melynek nyilvános képvisellete is olyan Magyarországi czimert festetett a külföldön, mely akármely más tartományé lehetett volna, de nem Magyarországé, melynek t. i. *szinei* hatóságilag és szokásilag századoktól megalapítvák.

Hogy miért nem tartá meg a templom-építő választmány *Lippert* hazánkfia gyönyörű és egyszerű *mennyezet tervét*, mely növényi motívumokból állt és következetesen volt kivéve, nem tudom; engem azon symbolikus tarkaság, mely a sokféle czimerral együtt kell, hogy a szemet nyugtalanítsa, megszorított; *mindent a maga helyén szeretem*, a goth menyezetek vagy egyszerű lombozatot, vagy az angyali karokat állítják elő.

Mindenesetre *Ellenbogen* tanár úrnak ezen szorgalommal irt, helyes és felvilágosító rajzokkal díszített egyedirataért igen nagy hálával tartozunk. Egy itt a kivánságunk: bár minden reál- vagy gymnasiális rajztanár figyelmére meltatná városa ritkaságait, régiségeit; a pozsonyi lelkes egyletnek pedig szívből kívánjuk, miszerint a hazai művészet előmozdítása tekintetéből, és jeles emlékeink fentartási ösztönből fillérjei minél bővebben gyűljenek, *hogy a mit egyik kitűnő fia kezdett, azt az egész közönség mielőbb bevégezhesse!*

4) A szorosán vett *archaeologiai* értekezésekhez tartozik *Rónai Jácint* székfoglalója, mely a m. tud. akad. Értesítője 1867-dik évi 16. 17, valamint a Budapesti szemle IX—X. füzetében kijött. Értekező az újabb *anthropologiai* vagy ha tetszik a *történelem előtti* szakok irodalmában, főleg az ezen téren lelkesedéssel és sajtátságos kitartással kutató angolok, legujabb fölfedezésben teljesen otthonos, miért is az eddig, a tanulmányozást könnyebítő korszakokkal nincsen megelégedve. Mások sem veszik azokat szentírásnak, találnak bennök elég nehézséget. Tartunk tőle, hogy azon határozatlanság és tétovázás a tudomány eme legifjabb ágában még fog elég sokáig tartani. — Az emberek nem akarnak az inductio biztos, de hosszabb útján haladni, hanem egyes tüneményekre alapítanak sietve, gyakran hevességükben, törvényeket, melyek rendesen nem a természetnek vagy történelemnek

hanem saját képzelődésük kifolyásai. — Mivelhogy a föld sok tekintetben mindig ugyanaz és különböző miveltégi fokozatok léteztek és fognak mindig létezni; mai nap is, hol már a föld egy része a civilizatio tetőpontját látszott elérni, vannak még népek, melyek majd paradicsomi egyszerűségben, a miveltés bölcsőjében élnek, hogy a buvároknak a rég elenyészett évezredek homályában mintegy kalauzokul szolgáljanak. Innen meríti leginkább értekező állításainak érvényeit és hogy ezen visszapillantás, bár már ezekről tudomásunk volt, soknak fog buzdításul szolgálni, ezen téren, melyen még nálunk kevesen haladtak, reméljük; és hisszük, hogy a préhistorique szakok ezen új munkatársa minél gyakrabban, saját tapasztalásaiból szerzett érdekes adatokkal is fogja irodalmunkat érdekesebbé és gyümölcsözőbbé tenni. — Mindenkinek ajánljuk e jeles értekezést; kívánjuk, hogy mindenki, előítélet nélkül, — saját szemével nézzen; mert mi is vagyunk hivatva, hogy saját hazai emlékeink nyomán a nagy — embertörténeti kutatásokhoz szakértőleg hozzájáruljunk.

5) Alig hiszem, hogy valamely beszédet nagyobb lelkesedéssel hallgattak, és következtében a hallgatók erősebben föltették volna magukban: hogy szavait szívükbe véssék, szilárdul megtartandják, mint *Ipolyi* Arnold beszédét, melyet: az *egyházi művészet s annak emelése hazánkban* című előadása a Sz.-László-Társulat 1867-ben Esztergomban tartott V. közgyűlésén mondott. És még is mi volt eddig e beszédnek látható eredménye? Azt hiszem, igen parányi. Még azon lelkes, átértzett, a velőig ható szavak; azon nemes példák sem képesek a mi aluszékony közönségünket buzdítani! Pedig mi a feladat? — Elérhetetlen, lehetetlen? *Ipolyi* felel: *Vissza kell térnünk ös egyházunk erede'i művészi gyakorlatához!* Az egyházi építészet, mint *monumentalis* és századokra sőt ezredekre számító művészet, nem lehet a *divat* játéka; és a mai tévedések, jellemnélküli *quodlibet* kömassák, melyek már elkészültük előtt is bedőlnek, vagy egykét évtized alatt *százezereket* igénylenek foltozásokra, eléggé bizonyítják, hogy az egyházi művészet titka elveszett, hogy erről a papság maga lemondott, és hogy ezt vissza kell szerezniök. Hogyan? Az egyházi *műtörténet tanításával*, az *egyházi műemlékek fentartása*, azok megfelelő helyreállításával s illetőleg összegyűjtés általi megőrzésével, és végre az újabb egyházi műveknek megfelelő egyházművészeti szellem és izlésben való alkotásával. — Ezeket *Ipolyi* bővebben tárgyalja és bizonyítja be beszédjében. Példánk erre a külföld, melyet behunyt szemmel bebarangolunk, melynek jelentéseit olvasván, nem értjük; pedig szeretjük a külföldet majmolni, de többnyire csak a fesletségben, a nevetségesben. Tanuljuk előbb az egyházi régészetet, aztán óvjuk meg saját emlékeinket — és teremtsünk már valamit, mi a XIX század műemlékeit ne olyan kúszált, nyomorúlt eszmeszegény állapotban tüntesse fel az utókor előtt, mint a *basilikáknak* csúfolt kőhalmazaink, és *bizantiáknak* elavultan hirdető sztilmustráink!

6) A *magyar orvosok és természetvizsgálók* Pozsonyban 1865-ben tartott XI-dik Nagygyűlésének munkálataiban *archaeologiai* szempontból érdekes *Dr. Arányi* Lajosnak ezen értekezése: *Vajda-Hunyad* várának hajdani és jelen állapota, melyről már ezen kötet 79-ik lapján szólottunk, és *Dudík Beda* raygerni benczés *jelentése* a pozsonyi érdekes régiségi kiállításról (425 lapon.)

7) *B. Orbán* Balázs, ki „*Utazás keleten*“ című terjedelmesebb munkájával már évek előtt a közönség közelismerését vívá ki, egy nagyobb munkát végzett be, mely kizárólag az általa évek óta tanulmányozott *Székelyföldet* tárgyalja. Ha meggondoljuk, hogy hazánkban ezen fölötte érdekes része régészeti szempontból majdnem ismeretlen, ha megfontoljuk, hogy szerző több éven át e hegyes, romokkal egészen ellepett, földet hegyről hegyre, dombról dombra mászva, fényképezve, rajzolva bebarangolta; csak arra kérhet-

jük kegyes olvasóinkat, hogy ezen úttörő, 6 kötetre terjedő, és számos illusztratioval ékeskedő 100 ívnyi munkának megjelenését aláírás útján elősegítsék.

8) Áttérvén folyóiratinkra, mindenek előtt: A *Budapesti szemle* 1867. III. IV. füzetének 488. lapján adja *Rómer* Flóris a Sz.-Margit oltáráról irt értekezésének kivonatát, melyben ezen oltárnak hitelessége valamint régészeti úgy történelmi szempontból megalapíttatik. — A VI.—VII. füzet 303. ismét *Rómer*, mint bizottmányi szerkesztő, az *Archeologiai közl.* VI. köt. 2 füzetét ismerteti meg. — A VIII. füzetben *Szabó* József értekezik a történelmi és geologiai halmokról, és ezek megkülönböztető jeleit adja elő. — Érdekes olvasmányul szolgál a IX—X-dik füzetben *Dapsy* L. cikke a *cheopsi* gúla titkairól az 1865-iki fölfedezések szerint, mely e nevezetes műemlékekről egy újabb hypothesisal gazdagítja az Egyptiologia bő természeit. Ugyanott (378. l.) *Rónay* Jácint székfoglalójának: *Az ősemberek haladásáról*, rövid kivonatát adja, melyben az eddig felállított három főkorszakot a történelem előtti időből felfogatni iparkodik, követi ezt a 379-diki lapon: *Az ősemberek haladásáról a fémek korszakában való* igen érdekes folytatása. Az 1868-diki I. füzet *Köváry* László: „*Erdély építészeti műemlékei*“ című munkájának birálatát hozza, melyben kimutattatik, hogy ezen munka minden inkább, mint az annyira érdekes erdélyi műemlékeknek a tudomány mai állásának megfelelő ismertetése. A II. III-ik irodalmi szemlájében *B. Orbán* Balázsnak kézirati munkáját ismerteti meg *Jakab* Elek a mennyiben ez a *Székellyföld népismereti és régiségtani* ismertetéseinek történelmi fontosságát tárgyalja. Alig várjuk ezen terjedelmes munkának, melyhez évek óta annyi remény köttetik, megjelenését, hogy legalább régiségtani részéhez tüzetesen hozzájáruljunk.

9) Egy folyóiratunk sincs annyira hivatva érdekeinket velünk együtt képviselni, mint a „*Századok*“, melyek az akademia területén kívül alapszabályainak 4. pontja nyomán, munkásságát a történelem segédtudományaira nevezetesen a *palaeographiai* és *archaeologiai csoportozatokra* is kiterjeszté. Az igen érdekes értekezések sorában, mindjárt az 1867. II. füzetben *Finály* Henrik, az erdélyi muzeum régiség-osztályi őre, ismerteti meg a *Maros-Portuson* újabban fölfedezett római régiségeket, megigérvén, hogy a lelt tárgyak részletes leírását az *erdélyi muzeum-egylet* évkönyvének legközelebbi füzetében hozandja. — 222. l. említettetik a *Nyír-Bátori* régi egyházban történt sírdúlás; 223. l. *Pogánysírok a Székellyföldön*. A 3. füzetben találjuk a pozsonyi koronázási templom restauratiójának megemléztetését; a stambuli *héttorony*-ról való jegyzetet; néhány, bár még nem az archaeologiai keretébe foglalható hazai emlékek leírását; p. o. *Pekry* zászlaját, a *Jászberényi* irodalmi társulat XVI-dik századbeli pecsétjét, II. *Rákóczy* Ferencz bölcsőjét. — A IV. füzetben érdekes szakértekezés foglaltatik *Jakab* Elektől. A ki a czímertan ködös sivatagjain ide oda tapogatódzott, tudni fogja, mily nehéz, ott valami bizonyosat a XV. század előtti korban fölfedezni; itt valóban áll ez: *et voluisse sat est*. — *Gyárfás* István igen érdekes tárgyat kezdett felvilágosítani:

A Tárnokvölgyi ütközet és a Hún-Scythák temetkezési módjában; szép ügyekezett, mely alapos tanulmányozásnak eredménye; de az eddig aránylag oly gyéren nyújtott biztos anyag hiányában, kissé korainak tetszik. Még mintegy 20—30 évig rendesen és szakismerettel kellene ásatnunk és vizsgálatunk eredményeit összeállítanunk, mielőtt egyes népfajokat tárgyaló egyedirati kísérletekhez folyamodunk. Ez szerintem csak a bő anyagnak kellő elválasztása után fog történhetni. Addig is örömmel üdvözljük az értekezőt e göröngyös téren és ernyedetlen kitartást kívánunk. — A Tárcaóban említettnek *Glembay* Károlytól beküldött *Korogvári* rajzai és régiségei.

Nem kevésbé érdekes archaeologiai tekintetből a II. kötet is. *Rith* György tag

bemutatá Buda 1541-ki ostromának Vico Aeneas-tól való rajzát, és Győr várának egy igen érdekes képét, melyen a káptalandombot, mint *acropolist*, körülvevő vizárok még látható. 69. lapon említetik a Pécs közelében fekvő kővágó szőlősi katacomba felásatása.

A 2-dik füzetben (95. l.) foglaltatik *Rómer*től: a *pozsonyi káptalan újabban talált egyházi ékszerei* című ismertetés; a 137. l. röviden a *Corvináról* való jelentés; 143. megemlézése azon híres *öreg-ágyúnak*, melyet 1453-ban *Orbán* nevű magyar öntött a stambuli ostrom alkalmával. A 3-dik füzetben *Höke* Lajos írja le Hontmegye *Római, Quad* és *Sarmata* emlékeit! Ezeknek megbíráására más alkalommal fogok visszatérni; itt csak azt említem, hogy a *bényi* óriás gátönyöket római műnek senki sem fogja tartani, ki a római sánczolást tanulmányozta. — 202-dik lapon indítványozza *Karácsony* Mihály, hogy *Árpád* sírja ügyében, újabb ásatások rendeltessenek el. 204-en *Rómer* a pilinyi b. *Nyá y féle* régiségekről sat. tesz említést. — A 3-dik füz. 262-dik l. *Botka* Tivadar Kőrmöczbánya környékén létező ősrást közöl; ismét a *pilinyi* régiségeket mutatja be *Rómer* (ezekről bővebb tudósítás az V. füzet 347. l. olvasható) b. *Orbán* Balázs a *Budvárról* értekezik, és a *Glembay* féle műtárgyak magyaráztnak. Érdekes érmészeti czikkecske ez: *Befolyások* I. *Mátyás* érmeire, *Fridrick* Istvántól.

10) A *Magyar Sion*, mely már annyi érdekes czikkel gazdagítá a magyar *archaeologiai* irodalmat is, 1866-ik év harmadik negyedében (l. Arch. közl. VI. köt. 195. l.) említést tesz a X-dik füz. 768. l. egy 1400-iki templomfelirásról; a XI-dik füzetben *Höke* Lajos *Adatokat* közöl *Hontvármegye egyházi archaeológiájához*. Ezen kísérletért szerzőnek hálával tartozunk; mert sok becses régiségre figyelmeztet bennünket, bár *archaeologiai chronológiája* még gyenge lábon áll, mit leginkább annak kell tulajdonítanunk, hogy a fáradhatlan búvárnak, elvonult állásában, nincs módja a régiségtan újabb szüleményeit megszerzeni és szokott komolyságával tanulmányozni. Nem akarok kritikát írni; de mégis furcsa, hogy értekező *Fuxhofferre* és *Czinárra* hivatkozik, mint azokra kik a *saági* zárdát 1075. való benzésekének állítanak; holott az első *Monasteriologiájának* II. kötetében 66. lapon 1270-ből *V Istvánnak* tulajdonítja, a másik pedig II 53 l. hasonlóképen nyilatkozik; míg ellenben *Fuxhoffer* I. 259. csak a *sághi* benzés rezidentiát említi *Pannonhalma* mellett, de nem prépostságot! Egy perczig sem kétkedem, hogy midőn *Höke* úr ezeket írta, a *Giram melletti* apátság jutott eszébe, melyről az idézett év, király és okmány szól! — (hasonlítsd *Fuxhoffer* I. p. 136. és *Czinár* I. 217. *abbatia S Benedicti de iuxta Gron.*) Ugyanazon füzetben érdekesek: 840. l. s. a. t. egy 1417-ikről való felírás és az *állítólagos husszita* építmények említése. 844-dik lapon a kalvinisták *kákasa* a francziáknak tulajdoníttatik; holott az mint *signum vigilantiae* már a középkor *katholikus templomaira* és pedig a kereszt fölé tüzetett. Kötve kell tehát hinni e buzgó régiségbarátnak, kinek azonban eddigi fáradozását, köszönettel fogadjuk, és további közléseit szívesen tanulmányozzuk, mert az ismeretlen régiségek bő terén utászul szolgál, és az elszórt régiségekre figyelmeztet. — Az 1867-diki I. füzetben érdekes, mit *Balog* György úr a hírneves *bácsi várról*, ezen romokat kis fametszvénynyel is ismertetvén, közöl. A magyar egyháznak sok *Balog* Györgyöt kívánunk, hogy ily jeles monographiák által történelmünk mindinkább gyarapodjék! Érdekesek, miket *Jedlicska* Pál úr a *vágújhegyi* prépostságról mond; nagy hálával tartozunk *Beke* Antalnak, és az *erdélyi székesegyház készlete* cikkét, mint kisebb művészeteinkhez való fölötté becses adalékot sok helyen aláhúztuk és megkereszteltük. Az előbbiekhöz méltán csatlakozik a 4-ik füzetben C. B. G. (szabad-e itt *Csaplár* Benedek urra gyanakodnunk?) *ki a némely alföldi régiségek érdekében írt levelével*, a honi régiségek barátait valóban leköttelez. — A *kis-várdai* romról bővebb tudósítást várnánk egy kis alap és felrajzzal *Győr-*

gyéni úrtól, ezekkel minket nagyon lekötelezne. Az 5-dik füzetben egy fiatal tudós *Csáka Károly* egyszerre legényképen mutatja be magát „*Esztergom XIII-dik századi helyira-ához való adalékával.*“ Kár, hogy a cikkhez az ódonszerű térképet, a legrégebbet, melyet ismerek, nem csatolták. Reméllem, hogy az ügyes, és már is sok belátással működő szerző úr e terén tovább is fog működni, és ezen, sajnálattal valljuk, majd parlagon heverő történelmi ágat fogja művelni. Ez után ismét egy *egyházi leltárt* közöl *Csete Antal* a veszprémi székes egyház ékszereiről, melyek közt feltűnő egy miseruha két dalmatikával, melyek *Sz. István köpenyéből* készültek. (360 l.) A 6-dik füzetben a *Bakácskápornát* ismerteti meg *Szántófi Antal* hazai régiebb műemlékeinek azon *remekét*, melynél a keletkező renaissance alig mutathat szebbet, jobban fentartottat.

Nem csekélyebb érdekűek az 1868-dik év eddig kijött füzetei. *Ráth Károly* a *keszői* (győri) *püspöki várral* kezdi az archaeologiai tárgyakat. *Jedlicska Pál* a *vöröskői várról* közöl több érdekes adatot a 3 füzetben. Nagy gonddal össze vannak állítva az *egri megyei egyházak*, mint léteztek a XVII század végén, ezeket *Ráth Károly* közli egy régi okmányból. Végre *Bergh Károly* jeles építész, és a régiségekben elismert szakférfi, jelentést tesz a *pölöske sz.-Mihályi góthstíliu egyházzól*.

Ennyi régészeti adat eléggé tanuskodik arról, hogy azon nagy érdekesség, melyet a *Magyar Sion* első füzetében örömmel észrevettünk, épen nem lankadt mai napig sem, és innen gyanítjuk, hogy azon gyönyörű mellékleteknek, melyek az első kötetek valódi díszei valának elmaradása, egyedül az előfizetők fogytának tulajdonítható. Jövőre is figyelemmel fogjuk kísérni ezen tudományos tárházat, és őszintén örvideni, ha minél többször állandó régészeti munkatársival találkozhatunk.

11) Az „*egyházi lapok*“ is örömet engedik át hasábjait a *keresztény archaeologia*-nak. Így *Réj. ás. ky József* úr *Keresztény művészeti* tanulmányiban egyenközül ismerteti a keresztény művészet felsőbbségét e régi úgynevezett classikus irány fölött — és VII fejezetében adja a *keresztény művészet fejlődése történetét rövid átnézetben a katolika egyház kezdetétől a reformációig*. Igaz, hogy általánosan van tartva; de megízlelésül és biztatásul szolgálанд azoknak, kik e tárgyban felvilágosítást keresnek. — Továbbá találkozzunk *Dr. Zádory János*: *Ki ásta a római s'ralagokat?* című cikkével, mely a *katakombákról* irt nagyobb munkája hírnöke volt. Bár többször is találkoznánk behatóbb, főleg az egyházi építészetet, kisebb művészetet symbolikát sat. tárgyaló értekezésekkel. Van elég eredeti, eddig fel nem dolgozott tárgy hazánkban is; de mennyit lehetne a külföldi tág irodalomból is átültetni! Egyházi archaeologia nélkül a liturgia is csak mankón jár, és homályos üvegen át kénytelen vizsgálgatni.

12) A „*Műcsarnok*-ban,“ bár ezt programjában nem igéri, *Maszák Hugo* úr köszönetet érdemel, hogy a régi művészetnek is nyit tért, és így alkalmat ad mai művészeinknek, hogy néhanéha a régiekre is visszapillantsanak. Érdekes olvasmány az *ókori festészet*, mely különösen az *as-yr* és *görög* festészetet tárgyalja. Az egyiptomiak művészetének is van egy cikk-sorozat szentelve; miért is reméljük, hogy a hajdának egyéb remek vagy művészileg kitűnő nemzeteire is fog a sor kerülni. Nem árt, ha a művészetben az újabb kor előnyei a régieknek valódiság-érzetével néhanéha érintkezésbe jőnek.

13) Jól esik regisztrálhatnunk azon érdekét is melyet hazánk képes folyóiratai, mint p. az ügyesen szerkesztett: *Magyarország képekben*, *Képes világ*, *Hazánk s a külföldben*, és illusztrált heti lapjainkban: mint *Magyarország* és a *Nagyvilág*; a *Vasárnapi újság* stb. honi régiségeink irányában tanusítanak. Alig van füzet, vagy ív, melyen nem találkoznánk többé-kevésbé sikerült rajzokkal, sőt, mint multkor a *Vasárnapi újságban*, alaprajzokkal is.

Azonban a milyen jók és dicséretre méltók a rajzok, oly szegényesek, hátra-maradottak, és inkább regénykedők, tündériesek mint történelmieks néhanéha a leírások. Ideje lenne, ily komoly, ily nagyhorderejű ismertetésekhez ifjabb *szakembereink* közt munkaerőket keresni, hogy ama sok *téves, botránys* és a *népet hibába ejtő férczmunkának*, és *gondolatnélküli másolásnak* véget vethessünk. Minél terjedtebb és tekintélyesebb a népies lap, annál nagyobb a hiba, vagy bűn, melyet ilyen felületeskedés által elkövet; *soha sem látszassék semmi csekélynek és figyelemre alig méltónak, mit a népek kezébe adunk*, — ha a népnek, és *korszerű felvilágosodásának valódi baráti* vagyunk!

14) A remek irodalom! pártolónak elkerülhetlenül szükséges lesz megismerkedni *Brambach Vilmos Corpus Inscriptionum Rhenanarum*-ával. Ezen, valamint díszes, úgy igazán bő felirási mű, éles bírálatival és tanulságos jegyzeteivel mintegy előpéldányul szolgál nekünk, miképen kellene egy *Corpus inscriptionum pannonicarum* és *dacicarum*-ot szerkeszteniünk. De ezen munkától mi fel vagyunk az által mentve: mert a porosz király védnöksége alatt serényen munkálkodó *Instituto di Corrispondenza archaeologica*, roppant költséggel életbe léptetett munkáival *már megelőzött*. Mindazonáltal lesz is, marad is még a hazában szerteszét elég kiadatlan sírás, mértföldmutató, felirásos cserép és téglá. — *Csak idő és ember kell hozzá*, hogy a minket legközelebb érdeklő munkához legalább is *kis pótléket* írassunk!

15) Azt véljük, hogy a magyar régiségek barátinak nagyobb szolgálatot nem tehetünk, mintha őket B. *Sacken* egyik újabb munkájára „*Das Graf.fld von Hallstatt in Ober-Österreich und dessen Alterthümer*“ figyelmeztetjük. Erre több okunk van. Először gyakran előfordulnak minálunk is hasonló tárgyak; továbbá mivel itt egy rendszeresen felásatott temetőről van szó, melynek miképeni kezeléséből mi is sokat tanulhatnánk; végre mivel a több évet e tárgy tanulmányozásnak szentelő szerző, ki igen nagy anyag-halmazzal a cs. muzeumban rendelkezett, egy valóban átgondolt, rendszeres, munkát nyújt át az olvasó közönségnek, milyennel mi is szeretnők a magyar olvasókat meglepni, ha a folytonos *sír és halomdulások* helyett, már egyszer rendszeres, szakférfiak felügyelése alatt célba vett ásatások történnének. Pedig hány ilyen és talán még érdekesebb temető és egyes halom van ezen, mindennel oly bőven áldott országban, és még is hol van e tekintetben nagyobb egykedvűség, *dulás, vágy és értelmetlenség!* — *Sacken* úr majd ezer sírból nyert 6000 különféle tárgyból szedé anyagát; az ásatások 1846—1864-ig, 18 évig tartottak. Ajánljuk ezen remek munkát, melynek bővebb ismertetése a bécsi „*Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Baudenkmale* 1868. VIII. és kk. II. olvasható, mindenkinék, a ki nem csak szarkamódra a fényes tárgyakat választékosság nélkül gyűjti, hanem azoknak ismertetében is örömet lel.

16) Ugyanazon Dr. *Sacken* Ede és Dr. *Kenner* Frigyes kiadták „*die Sammlungen des k. k. Münz — und Antiken — Cabinets*“ jeles, kimerítő és szakismerettel irt, okadatolt lajstromát a cs. kir. bécsi régiség- és éremtárnak. E fáradalmas munkának célja nem csak a vásári kiállítás, hogy egyrészt a tárak látogatói a tárgyakat feltalálhassék és kíváncsiságuknak eleget tehessenek, másrészt pedig e lajstrom minél nagyobb számmal eladassék; hanem ezen *minta-catalogus állandó becsü és minden szakférfi könyvtárában helyet érdemel*. A tárak előrebocsátott keletkezésének és szaporodásának rövid története, és egy szakirodalmi mutató után, jön az egyenes régészeti tárgyak lelkiismeretes szakleírása, melyet a 120.000 darabból álló éremgyűjtemények általánosb tárgyalása követ. Minthogy e fejedelmi gyűjteményekben igen sok remek darab fordul elő, *mely hazánkából oda került*, szükséges, hogy e munkát gyakran forgassuk, ha honi lelhelyeinket teljesen akarjuk ismerni.

Természetesnek fogja kiki találni, hogy nélkülözhetlen munka figyelmes átlapozgatása után felkiáltottam: *Talis cum sis, utinam noster esses!* azaz: nem irigylem, hogy ilyen a bécsi gyűjteménynek van — hanem sajnálom, hogy a mi nemzeti gyűjteményünknek még semilyen sincs, melyhez a tanulni vágyó közönség is hozzá férhetne.

Vessünk már most egy futó pillantást a birrodalmi, majd a külföldi lapirodalomra, hol *magyar* tárgyakról szó vagy on; nézzünk egy kissé szét a *világ archaeologiai* irodalmában, és végre az *archaeológiára* a Párisi világtárlaton.

17) A „*Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Baudenkmale in Wien*, folyvást tudományos figyelemmel kíséri hazánk régiségeit. Így hozza 1867-ik évi 3. füzetében *Bock* remek tollából a pesti nemzeti muzeum ritkaságait; például: a *centaurus*-féle öntökészletet; *Monomachos Konstantin* koronáját; *III-ik Béla* temetkezési mellékleteit; a nőfejű öntőkannát; a zománczos szekrénypléheket; a margitszigeti koronát; *Mária királyné*nk állítólagos karpereceit; a diszes *niello-csatot* és egy kis románkoru tálcát. Mind ezeket szokott könnyű modorában roppant tárgyismeretéből folyó tudományos kitérésekkel és visszaemlékezésekkel írja le említett *aachen*i kanonok ur, ki az ottani magyar kápolnai ritkaságoknak beható tanulmányait szentelvén, különös előszeretettel viseltetik nemzetünk és annak fiai iránt, úgy annyira, hogy a ki Aachenben magát az utcán zsinoros ruhában mutatja, azt *Bock* ur azonnal vendégeül meg is hja. A következő füzetben folytatva találjuk a mezeumi tárgyak ismertetését, itt a padlattéglák, a *Csák Máté*nak tartott mellkép, egy XV-ik századbéli *füstölő*, papi *palást-tartó* és *kehely*, valamint több *pohár* is adatik csinos rajzokban. Ezt mindjárt követi Dr. Kenner szakavatott tollából a *rákosi* (Sopronmegye) *Kroisbachi* Mithraeum leírása. LIII. lapon szó van *Ausztriának* részvétéről a párisi régészeti kiállításon, hol több furcsaság közt egy görög császárt, t. i. *Naumachos* (Monomachos) Konstantint, és Teleky, Báthory, Bethlen, Bánffy családok közt a *Boglár* családot is találjuk. Ismertető úr t. i. a *Boglár* díszítményt is családnak vette. — *Böhm Lénárt* egy kis cikkbe a *bánáti* barbar czimekről és pogánysirokról szól. Az 58-ik füzetben *Rómer* ismerteti *boldog Margit*nak, IV Béla leányának házi oltárát, mely értekezést ezen kötetnek I. füzetében találunk. — Az utolsó füzetben figyelemre méltó, mit *Bergmann* ur, a cs. muzeum igazgatója, az újabb mozgalmak által tervezett csatornák, vaspályák és egyéb építések alkalmával előfordulható régiségeknek megszerzéséről indítványoz, és mi nálunk is behozandó lenne.

Az 1868-diki I. füzetben *Henszlmann* Imre a *pécsi főeyyháznak* szentel egy bővebb cikket, melylyel ezen fényes egyház a *monumentákba* szánt monographiát mintegy bemutatja. — E füzet és a következő végén az *Archeologiai Közleményeknek* VII. köt. I. füzetét ismertetem meg. — A 3-dik füzetben a cs. könyvtárban őrzött *Corvin-Codeveket* ismerteti *Perger* ur, azon könyvtár egyik tiszviselője.

18) A „*Wiener Numismatische Monatshefte*“ II. kötet utolsó füzetében minket leginkább érdekel azon cikk, melyben a bécsi régiségtári őr, Dr. *Kenner* Frigyes egy *Quintillus* császár eddig ismeretlen érmét *Pannoniát* sajtóságon előadva tárgyalja; ezen t. i. Pannonia hosszu ruhában, fejdíszszel és fátyollal van előállítva, fejét bal váll felé fordítja, jobbiban babért, baljában maga előtt harántékosan katonai jelvényt tart. Alatta T; egyik legközelebbi cikkben, mely a *lengyel* királyok *vörös-oroszországi* pénzeiről szól, a 236-ik lapon *Lajos* királyunk pénzei említetnek 1371—1382-ig. Érdekelnek a *Mária- és Jagello* Vlászloról felhozottak is. — A 3-dik kötet első füzetében leginkább egy *Probus*-féle kiadatlan arany, melyet hazánkban találtak; a magyarországi érmekhez való táblák és azok leírása folytatása illet bennünket.

Az utolsó kötetben: I. László kiadatlan érmeiről szól 194. l.; a magyar érmekről való folytatás, és *Schimko* Dániel kitünő éremtudós hazánkfia halotti emléke következik. Ezen elfelejthetetlen kedves jóakaróm, Podlužániban született, Trencsén megyében 1796, és már szegény tanuló korában kezdé Pozsonyban az éremgyűjtést. Könyvtárának és régiségi gyűjteményeinek, igen visszavonult élete mellett, minden fillérét szentelé; gyűjteményeit nagyon méltányos föltételek alatt a pozsonyi evangélikus lyceumnak engedé át, s így míg már sok vagyonos urnak kincsei kifelé vitettek, ezen szegény tanárnak gyűjteménye a hazában maradt meg. Gyűjteménye mintegy 7000 db válogatott éremből, ritka emlékfémemből, egyiptomi és egyébbb régiségekből állt. — *Schimko* tudományához képest, majdnem túlságos szerénysége miatt, keveset irt, de mi az érme ismeretét és főleg a kereskedésben való értéküket illeti, első rangu tekintély volt. Utolsó éveit majd kizárólag az érme *mérésének* szentelé. — Midőn az országgyűlés az *Edelspacher*-féle gyűjteménynek becslésére szakférfiakból küldöttséget menesztett *Nézsára*, *Schimkot* is meghitták Bécsből, és a küldöttség tagjai csakhamar megszerették e szeretetre méltó szerény tudóst, ki e szolgálatot szívesen vállalá hazája iránti szeretetből, és a küldöttség lelkévé vált. — Dicsőség emlékének, örök nyugalom és béke hamvainak!

19) Az Archiv für österreichische Geschichte XXXIV. kötet 253-dik lapján kezdődik *Dr. Tangl Karlmann* sz. Bene rendü értekezése: *Römerdenkmale zu Töplitz bei Warasdin in Croatien*.

Mint Erdődi Károly gróf fiainak nevelője, több ízben rándultam át *Novimarof*-ból, hol a család a nyarat tölté, a közel fekvő Topliczi fürdőbe, s ámbár még akkor csak avatatlan szemekkel vizsgálám a különben tetsző faragmányokat, sok érdekléssel kísérem *Tkálac* urnak ezen fürdőről irt, de előttem érthetetlen, mert illyr nyelvü értekezését, melyről *Tangl*nak, mint bevezetéséből kitünik, tudomása nem volt, még is igen örvendetem, midőn ezen sok avatottsággal irt dolgot kezemhez vettem.

Tangl úr két részre osztja anyagát, t. i. a) felirásos, b) faragott kövekre. — Az elsőkből már mellékletesen közöltek a fürdőről író orvosok néhányat, az utóbbiakat eddig alkalmasint azért mellőzék, mert magyarázni nem tudták, és az irottaknál csekélyebb jelelentsüeknek vélték.

A külföldi irodalom mezejéről egyelőre ezeket tartjuk említésre méltóknak:

20) Mennyire szükséges az archaeologia leleteket, legyenek azok akármelyik korszakból, feljegyezni és térképre átvinni, mutatja azon valóban jeles munka, melyet *Wiberg* „*Der Einfluss der klassischen Völker auf den Norden durch den Handelsverkehr*“ svéd nyelven közétett és *Mestorf* németre fordított (Hamburg, *Meissner* 1867.) Szerző a phoeniciaiak, etruskok, görögök és rómaiak kereskedési viszonyait, s a barbar népek izlésére és mivelődésére való befolyását saját művészetük által, azon műemlékekből fejtegeti, melyek Spanyolhonban, Francziaországban, az északnyugati szigeteken, a balti tenger partjain, Szászországban és a Németbirodalom területén találtatnak. Érdekes és reánk nézve is buzdító olvasmány! melynek becsét még a végén levő térkép emeli, melyen különféle jelek által, és különböző színezéssel, azon határok kitűzetnek, a meddig a nevezett népek haladtak. Honi ős viszonyainkra nézve, ilyen térkép szerkesztése érdekes lenne!

21) *Forgeais* Arthur párisi régiségkereskedő és a pecsétani társulat elnökének egyik jeles munkáját: *Collection de plombs historiques trouvés dans la Seine*-t kell e helyen említenem, mivel több kötetnyi munkája, mely számos fametszvénynyel van érdekesítve, már azért is fölötte becses, mivel oly tárgyakkal foglalkozik, melyeknek nálunk még eddig nem is akadt gyűjtője. *Forgeais* úr t. i. a Seine partján lakván, az ottani kotrások

alkalmával napfényre jött mindennemű *ólomlemezeket* gyűjté és nagyon bő és tanúságos példányokban állítá össze. — Az első kötetben a különféle *mesteremberek jelvényei* fordulnak elő, p. o. a gyógyszerészeké, mérlegésinálóké, öntőké, egyházi öltöny készítőké, harisnya, lábbeli stb. művészeké; a második kötetben a *szent képek*, melyek amulettek vagy csatok gyanánt viseltettek, vagy bucsujárásai jelvényekképen hordoztattak; következik a *népies érmészet* 2 kötetben, mely a pénz szűkében használt kereskedelmi *pénzpótlékokat* tárgyalja. Ezekből látni, hogy Forgeais úr magának egy egészen új tudomány nemet teremtett, melybe mind azon jegyek, pénzpótlékok, markok és mesteremberi pléhek, robot-pénzek, futtatási fémerek, vagy egyesületi jelek tartoznának, de a kereskedelmi világban és vámoknál használt állami, vagy magán *plombok* is, melyekre eddig senki sem figyelt, és melyeket az érmész nem gyűjté, hanem *érmei* mellett csak türte, és gyűjteménye végén, mintegy a kinevetéstől félve, tartózkodva mutogatta. És mégis, mily hatalmas anyag van ezekben a népies élet történetéhez! — Ma, hol semmit sem szabad megvetnünk, mi a polgári életnek akármelyik ágára vonatkozik — ezeket is mind össze kell szednünk; legyenek azok régi mesteremberi pléhek — vagy kereskedelmi markok — vagy vallási egyletek jelvényei. Ha van gyűjtője a levél-markoknak, a látogatási jegyeknek, a világ különféle ujságának, miért ne gyűjtenők ezen jegyeket is? Láttam a *pesti-gyep* jelvényeiből összeállított csinos gyűjteményt, reméllem, hogy Forgeais urnak lesz nálunk egyéb követője is!

22) *Forschungen über die Urgeschichte der Menschheit und die Entwicklung der Civilisation*, Tyler után Müller H-tól angolból fordítva; iparkodik az egészen ismeretlen korszakok rejtélyébe hatni, a mai nap is még gyermekded állapotban élő népek szokásaiból az ősi korszakok sajátságaira következtetni, és a polgárosodás kezdeményét, a jelírást, a rajz és faragás kezdetét, a tűz használatát, feltűnő szokásokat stb. tárgyalván, minden túlságos föltevések és mesés, százezer évekre terjedő, időszámítások elkerülésével valószínűséget ottan megállapítani, hol eddig semmi támaszpontunk nem létezett. Mint igen kedves olvasmányt mindazoknak ajánljuk, kiket hazánknak rég multja is érdekel.

23) *De Mortillet Gabriel* úr „Le Signe de la Croix avant le Christianisme“ Paris 1866. munkája igen érdekes adatokat — közel az őskori világ történetéhez, és a cserepeken és bronzműveken előforduló, keresztalaku diszítványekre tesz figyelmessé. — Ilyen vonalok- és pontokból combinált czifrázatokhoz ugyanazon, de még a római korból is, mi szintén igen jeles példányokkal szolgálhattunk volna; de az soha sem jutott sem nekünk, sem másoknak eszébe, hogy ezen pusztá diszítványeknek valami vallási értelmet adjunk. Azon állítása tehát Mortillet urnak, hogy: „la Croix est un excellent criterium pour reconnaître ce qui est postérieur au Christ“ axiomát ő megdöntötte, és megmutatta, hogy a kereszt-czifrázat már a kereszténység előtt „était employée comme Symbole, comme emblème religieux“ kissé merésznek és visszahatónak tartjuk. Ha mindjárt állítja is szerző úr „mon intention n'est pas de faire de la polemique religieuse. Je vais purement discuter un important principe d'archéologie“ nem hiszem, hogy ezt valaki előtte komolyan vette volna, ki a keresztény kor előtti régiségeket ismeri, és tudja, hogy a keresztalaku czifrázat a barbár cserepeken és egyéb műveken oly gyakran előfordúl.

24) A „*Revue des deux mondes*“ 1868-diki martiusi kötetben az annyira vitatott *Darwinismus* kérdéséhez felvilágosításul szolgáló Auguste Laugel: *Darwin et ses critiques*“ értekezése; valamint „*La végétation du globe dans les temps antérieur à l'homme*, de Saporta Gastontól eredő rövid áttekintet. Érdekes lesz az: un mot sur l'Archéologie orientale-ról-t is olvasni.

25) Senki sem gyanítaná, hogy a „*Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*“ füzeteiben annyi archaeologiai tárgy feltalálható. Mintegy szavaink igazolásául ide csak néhány számot igtatunk. P. o. az 1867-ki 8-dik füzetből: *Altindische Bergwerke in der argentinischen Provinz San-Juan*; die sogenannten *celtischen Monumente in Nordafrika*; Reste aus der *Steinzeit* in Griechenland, hol a marathoni mezőn talált *könnyilhegyek* a *perzsáktól* származtatván, mutatják, miszerint ilyenek már a fémek régi használata után is alkalmaztattak; a *római korszakból* érdekesek: „die Ruinen von *Aventicum Helvetiorum*“; zur Topographie der *Colonia Agrippiensis* (Köln); der *Bernstein führende Eridanus* der Alten; Uiber heidnische Begräbnisstellen in der Mark Brandenburg, im Speciellen über die Urnengräber zu *Saarow*. stb. stb.

26) Úgy hisszük, hogy nem szükséges az *Annales Archaeologiques*-ket a régiség buvárnak, ki a középkori keresztény művészettel, főleg annak kisebbművészetével foglalkozik ajánlani. Annyi itt az anyag, és oly remek a mellékletek, hogy ezeket mindenki ki nem is szakférfi, legnagyobb érdekeltséggel fogja lapozgatni. Az akadémiai könyvtárban megtalálható; ha a jelesebb értekezéseket ide akarnók írni, az egész tárgymutatót kellene ide igtatnunk.

27) *Cosmos*, Revue politique et sociale hoz régészeti cikkeket is, mint p. o. *Les fossilles de l'Attique ont ils exercé une influence sur la mythologie?* XVII. Année. Janvier 1868. *L'homme tertiaire*; Avril, *l'homme de la station des Eyzies*, Mai; *Station de l'age du renne à Schussenried* s. a. t.

28) A *Philologus* 1866 és következő füzetei a római és görög régiségek kedvelőinek becses anyagot nyújtanak. P. o. *Altar der Demeter zu Eleusis*; das *Eleusinion* zu Athen; die Befestigung Roms; Ergänzungen zu den letzten Untersuchungen auf der *Acropolis* zu Athen s. a. t.

29) *Leonhard* és *Geinitz*: *Neues Jahrbuch für Mineralogie* 1868. II. füzetében igen érdekes *Geinitz* jelentése a *histoire du travail*-ról Párisban 1867. kiállított földtani tárgyakról; továbbá a jelentés a *Schmidt*-től az édesvizi mészben talált ember koponyáról; említése a *Paglia*-tól a *Po alluviumában* talált *tégladarabokról*; és több olaszországi lelhelyről a kő és fém-beli korszakból.

30) Az *Anthropological Review* 1867-diki folyamában, a többi embertani komoly tanulmányok közt, reánk nézve nagy érdekességgel bírhat a *The Celtic Tumuli of Dorset* 85. l. *Vognak Primitive period of the human species* 204. l. *The struggle of man with nature* 276. l. *On the Antiquity of man and Comparative Geology* — 1868-ból *Lubbock*-tól: *The early condition of man*; *Nilsson on the stone age in Scandinavia* féle ismertetések, különféle anthropologiai társulatok működései, stb. A ki ezen tudományággal foglalkozik, ezen jeles folyóirat nyomán könnyen fogja magát tájékozhatni.

31) A *kraini* történelmi társulatnak közleményeiből négy kötet fekszik előttem, t. i. 1864—1867-ig, melyekről megkell vallani, hogy ezen egyletnek kiadványai nem csak a középkori történelmi, érmészeti, archaeologiai sat. szempontból nagy változékonyssággal igen sok becses adatok adnak, hanem a római korszakra is gyakran visszatérnek, úgy hogy szomszédsági tekintetből tanulmányaik reánk nézve is nagy érdekekkel bírhatnak.

A társulatok irományai és kiadványai közt legyen szabad említenem a *dorpati* esthniai társulatot, melynek füzeteiben a liv- és esthlandi ősi lakók *gátonyai* tárgyalvák; szólnak a *Werroi* és *Kurkülli*, sírokról; kufi és arabs érmekről, régi keresztelő medenczéről; *Dorpat* 12 régi templomáról sat.

A kőkori régiségeket ismerteti Unger a cs. bécsi akadémia értesítőjében 1867. LV. III. IV. füzet.

A párisi celti emlékekről ajánljuk az ottani archaeologiai társulat *Bulletinjét* 1866. és kk.

Sirhalmokról Weisenthurmnál értekezik Schalk úr a nassauai archaeologiai társulat évkönyve VII. köt. II. füzetében, hol a Közép-rhenus vidékén az első kereszténységi nyomok is tárgyaltnak.

Különféle *czölöpépítményekről* szól a meklenburgi történelmi és archaeologiai társulat évkönyveinek XXXII. folyama, hol az eddig e tájon történt hamisításokról igen anulságos észrevételeket lehet olvasni.

*

A párisi világtárlat alatt többféle folyóirat és rövid füzetkék jelentek meg, melyek — mint egy részletes irodalom nagyon becsesek — miért is kötelességemnek tartom, hogy ezeket röviden megismertessem.

33) Alig hiszszük, hogy az, ki a történelem előtti korszakok régiségeivel, melyek minálunk oly nagy mennyiségben, és majd érintetlenül taláthatnak, foglalkozik, bővebb és érdekesebb tárházat találjon, mint *De Mortillet* Gábor „*Matériaux pour l'histoire positive et philosophique de l'homme*“ című folyóiratában, mely legnagyobb szorgalommal és körültekintéssel mindent foglal, mindent megbírá, mit a tudományos világ akármelyik nyelven kiad. A hozzácsatolt rajzok még inkább ajánlatossá teszik ezen köteteket, melyek évenként, a nem francia előfizetőnek, csak 12 frankba kerülnek.

Nem különben ajánlható ugyanazon szerzőnek e című munkája :

34) „*Promenades préhistoriques à l'exposition universelle.*“ — A ki a világtárlat alatt Párisban nem volt, és még is tudomást akar magának szerezni mindazon régiségekről melyek a fenebbi czimnek megfelelnek, csak örömmel fogja követni szerző urat sétáin, és érdekekkel szemlélni a csinos fametszvényeket, melyek e munka diszeül szolgálnak.

35) Feltűnő dolog az, hogy míg a párisi világtárlaton kiállított római és középkori régiségek teljesen csak az általános jegyzékekben, és természetesen nagy röviden előszámláltnak, és csak némely nemzeti részletes lajstromban kissé bővebben említettnek, addig a történelem előtti szak nem csak *Mortillet* ur által egyetemesen megvizsgáltván, közöltetett, hanem az annyira érdekes *svajczi* tárlat 10 fényképezett táblában kijött rövid magyarázattal; a *dán* tárlat pedig egy egészen külön munkában ismertetett meg. — E munka szerzője a *dán* osztálynak igen kedves emlékezetű biztos *Schmidt* Valdemar úr, munkája címe pedig : *Le Danemark à l'exposition universelle de 1867 étudié principalement au point de vue de l'archéologie.* Ezen egyedíratban, mely csak kevés lapot enged át a középkornak, egy bővebb bevezetés után a különféle korszakok, és azok maradványainak avatott leírását találjuk. Mindenkinék ajánlható.

36) *Spanyolország* részéről a régészetet illetőleg csak emlékezetes régi tengeri térképeit és kiállított okmányait kell említenünk. Ezeket röviden ismertetve találjuk : *Reseña de los documentos pertenecientes à la colección paleográfica de D. Juan de Tio y Ortolano* című lajstromban, melynek 15-ik lapján ez áll : *Gran* (Strigonium) 10 de julio de 1495 ; Donna Beatriz de Aragon, Reina de Hungria y de Bohemia, hija de Fernando I. de Nápoles, casada en primeras nupcias con Matias Corvino, Rey de Hungría, y en segundas con Ladislao V. (Ulászló) de Hungria y VI. de Bohemia, hijo, de Casimiro IV. de Polonia. — Carta al principe D. Juan, hijo de los Reyes Católicos. Minden ipar-

kodásom mellett nem voltam képes ezen okmányt másolásra megkapni. — I. Ferdinánd király levele Coboshoz (Bécs, 1533. május 18-kán, 28 l.) és III. Ferdinándé, (Bécs 1656. mártius 15-kén 30. l.) Margit-Mária és austriai Doña Mária-Annához, minket talán kevesebb érdekelnék.

37) A külön lajstromokból bősége miatt emlitenünk kell a *portugálit* is, melynek czime ez : *Description des Monnaies, médailles et autres objets d'art concernant l'histoire Portugaise du Travail par A. C. Teixeira de Aragao*, mert főleg érmészeti része nagy gonddal van kiállítva, és becses rézmetszetekkel ellátva. *Aragao* biztos ur ezen munkávan nagy hála kötelezé az idegen érmészeket. — A *svajczi szövetség*, a *norvégi és hollandi királyságnak* külön régészeti lajstromai inkább csak száraz előszámlálásai a kiállított tárgyaknak, mint azoknak okadatolt részletezései. Azonban még is fölötte becsesek a *régészeti statisztikus* számára, mert körülbelül ezen országoknak *régészeti állapotáról* egy közelíthető képet nyujtanak.

38) A ki a párisi világtárlatnak *középkori* műremekeivel akar megismerkedni, azt *Charles de Linas* ur : „L'Histoire du Travail à l'exposition universelle de 1867-re utaljuk. A IV. sz. mely *Autriche et Hongrie*-nek van szánva, igen méltányosan nyilatkozik tárgyainkról, de a muzeumi nagy bronz fibulának valódiságát kétségbe vonja. Azonban, ha tekintetbe vesszük a legujabban talált *koronczói* bronztűt a lelőggő hasonló csörgőkkel, ha a Dépôt Central de l'Artillerie Laboratoire de Chimie-jében készült vegytani bontást, mely 92 réz és 8 rész ónt, a horganynak minden nyoma nélkül eredményezett, többé ezen óriás fibula valódiságáról nem szabad kételkednünk. — Vizsgáló urnak kitűnő figyelmét kiérdemlék *Bánó József* képviselő ur osztrapataki tárgyai, főleg a *cipő díszítmény*. Ugy szintén hosszabb ideig mulat a *bakódi kincs* leírásánál, melyet ő a *merovingi korszaknak* tulajdonít. — Végre a *monomach Konstantin* korona részleteinek, melyek *Nyitra-Ivánkán* találtattak, szentel néhány lapot, s bár annak művezetét igen helyesen kiemeli, történelmi véleményét, hogy e koronát I. *András* a nevezett császártól mint hűbérnöke nyéré el, épen el nem fogadhatjuk. Folytatja De Linas ur továbbá is észleleteit III. Béla tárgyairól, az aquamanilékról, kelyhekről, magyar ékitményekről és főleg a *magyar zománczról*, ezeket olvasni, de bizonyos tartózkodással elfogadni, fogja mind az, kit nemzeti tárgyaink érdekelnek. Egyiránt halljuk, mit mond magáról a művészetről: Le Monit. universell 27. April 1867. t. i. ezeket írja : *Réunion des Délégués des sociétés savants à la Sorbonne, 4-e jour*, Section d'archéologie czim alatt : *De Linas* úr, az *arrasi* academia tagja, mint a császári bizottmánynak, mely a történelmi munkálatokra felügyel, nem helybeli társa, szót emel egy eddig nem ismert eljárásról, melyet némely régi zománczos műdarabon észrevett. Néhány év előtt t. i. Magyarországon hét zománczos aranylemez találtatott, melyek hosszukások és felül kerekítettek. Rajtuk Konstantin Monomachos görög császár, Zoë és Theodora császárnék, két főerény és két tánczosnő van előállítva. Ezen lemezek elrendezése, minthogy fokonkint magasságukból vesztenek, odavivé a magyar és német tudósokat, hogy a kezük alatti tárgyakat *olyasféle korona* részeinek tekintsék, milyen Nagy Károlynak Bécsben őrzött császári koronája. Az egésznek összeállításához egyedül a 8-dik darab hiányzik. A kiállításban csak a nevezett császár és egy tánczosnő van képviselve. De Linas ur, kinek megengedtetett, hogy e műdarabokat szorgalmasan tanulmányozhassa, azon eredményhez jutott, hogy kettős művezet segítségével készültek. Az alakok körvonalozása t. i. és a nagyobb mellékletek, az őket körülvevő díszítmény, valamint a felírások is, ponczok használatával vannak kiverve; az így származott mélyedések felhasználatvák arra, hogy a sejtes zománczot felvegyék, azon

zománczot, mely fénye és finomsága által valóban összehasonlíthatlan. — A körülírt diszítmenyt és az írásokat illetőleg, a munkás megelégedett azzal, hogy a vonásokat egy könnyű vésővel körülírta, ezután a sejtes zománcz módját használta. Így alkalmaztatván a ponczok általi mélyedés az arany lemezekben a drága fémet megazdálkodták, mint-hogy a vésőnek használata által természetesen valami belőle elvész. De Linas úr meg van győződve, hogy ha a bécsi Nagy-Károly-féle korona és a velencei Palla d'oro lemezei levetetnének, ugyanazon művezetről tennének tanúságot, mint a pesti muzeum lemezei. Az előzményekből továbbá azon két következtetést vonja értekező: hogy a konstantinápolyi uralkodóknak külön műhelye vala, melyben alakjaikkal diszített koronák készültek, melyek mintegy beavatási jelképekül szövetséges vagy *hűbéres barbar fejedelmeknek küldettek*. Így tehát azon műfogás, melyen jelenleg a csekélyebb értékű zománczok ma nap készülnek, már a XI. század közepén Byzanzban divatban volt.

39) „Catalogue des objets hongrois de l'histoire du Travail à l'exposition universelle de 1867. à Paris par le Docteur *Florian Romer*“ ezime azon okadatolt lajstromnak, mely a „Catalogue spécial du Royaume de Hongrie“nek különnyomata. A lajstrom csak azon tárgyakat foglalja, melyeket a magyar országgyűlés a párisi világtárlatra kiküldött; de ezeknek tüzetes leírását adja, a hamisakat vagy gyanúsokat meghatározza, és adja egyszersmind az újabb ezüst- és arany-műveknek bélyegeit is, hogy így lehetségessé tétessék azok eredetének keresése. Ezen néhány ív a francia tudósoktól nagy méltánnyal fogadtatott, s bár nagyon későn jött ki, még is a példányok majd mind elfogytak.